

УДК 658.1:338.23:343.3

Г.М. Швороб

кандидат економічних наук
Херсонський національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти забезпечення фінансової безпеки підприємств, а також її взаємозв'язок з проблемою фінансової стійкості підприємств, що набуває першорядного значення.

Ключові слова: аграрний сектор, теоретичний підхід, економічна безпека, фінансова безпека, фінансова стійкість, ресурси.

I. Вступ

Умови функціонування і сталого розвитку підприємництва вимагають уваги до різних аспектів діяльності, але саме фінансові ресурси стають основними обмежувачами масштабів виробництва і споживання. В умовах формування в аграрному секторі нової моделі фінансово-економічних та земельних відносин потребують активізації дослідження, які стосуються розробки основних теоретичних і методологічних аспектів забезпечення фінансової безпеки підприємств аграрного сектора. Важливість обґрунтування цього питання та використання цілеспрямованої політики щодо фінансування надає можливість підприємствам забезпечити економічну безпеку і сталий розвиток аграрного сектора.

У 2007 р. сільським господарством Херсонської області вироблено продукції на суму 2,8 млрд грн, що становило 52,8% від рівня 1990 р. (19 місце серед областей України). Питома вага області у вартості виробленої сільськогосподарської продукції країни становила 3,2%, що є недостатнім з огляду на її агрокліматичний потенціал. Сучасний стан галузі Херсонської області характеризується нестабільним зростанням. Якщо упродовж 1990–2000 р. спостерігалося значне (в 1,9 раза) скорочення виробництва продукції сільського господарства, то починаючи з 2000 р., відбувається його нестійке, повільне зростання. Однією з головних проблем існуючого стану аграрного сектора в Херсонській області, на нашу думку, є низькоефективна політика забезпечення фінансової безпеки. Саме це призводить до низького рівня економічної безпеки підприємницьких структур.

Дослідження поняття фінансової безпеки і вироблення загальних принципів організації забезпечення фінансової безпеки для аграрних підприємств є об'єктивною необхідністю.

II. Постановка завдання

Окремі питання щодо фінансової безпеки знайшли своє висвітлення у працях Л. Абалкіна, І. Бінька, Є. Бухвальда, О. Василика, Є. Ведути, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Глазьева, Б. Кваснюка, В. Мандибури, А. Ревенка, О. Родіонової, М. Савлука, К. Самсонова, В. Сенчагова, А. Чухна, В. Шлемка та ін. Значний внесок у розвиток сучасного вчення про фінансову безпеку зробив О. Барановський та М. Єрмошенко. Проте залишається ряд проблемних і дискусійних питань, особливо у сфері теоретичних і методологічних засад вивчення фінансової безпеки підприємств.

В умовах ринку успішне функціонування підприємства більшою мірою залежить від рівня стійкості його фінансового стану. Якщо підприємство фінансово стійке, то воно має ряд переваг порівняно з іншими підприємствами того ж профілю для одержання кредитів, залучення інвестицій, у виборі контрагентів і в підборі кваліфікованого персоналу. Чим вище фінансова стійкість підприємства, тим більше воно незалежне від зміни ринкової кон'юнктури, а отже, тим менше ризик опинитися на грані банкрутства, зазнати рейдерських захоплень. У зв'язку із цим стратегічною метою діяльності будь-якого підприємства є забезпечення фінансової стійкості [1, с. 188].

У результаті аналізу наукової літератури за цим напрямом були визначені підходи до встановлення сутності понять “фінансова безпека” і “фінансова стійкість” підприємств.

III. Результати

Ефективність діяльності суб'єктів, що господарюють у ринковій економіці, зумовлюється багато в чому станом їх фінансів, що й приводить до необхідності розгляду проблем забезпечення фінансової безпеки та стійкості підприємства. Існування будь-якої системи забезпечується життєвими ресурсами. Для підприємств стабільність існування забезпечується через своєчасне постачання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Фінансова безпека є провідною та

вирішальною складовою економічної безпеки підприємства, оскільки за ринкових умов господарювання фінансові ресурси є "рушієм" будь-якої економічної системи.

За висновками науковців, увага, яка приділяється сьогодні фінансовій безпеці, не випадкова. Зростаюча значущість формування системи фінансової безпеки як в Україні, так і в окремому регіоні зумовлена негативною динамікою розвитку процесів у соціально-економічній сфері. Зокрема, впродовж останніх років дедалі посилюється

розлад системи державних фінансів та фінансів суб'єктів господарської діяльності. У результаті, проблема фінансової безпеки стає системною: вона торкається і зв'язує воєдино окремі регіони країни, суб'єктів господарювання, політику, економіку, фінанси тощо [4, с.185].

Слід відзначити, що єдності щодо тлумачення поняття "фінансова безпека" підприємства до цього часу не існує. Визначення суті фінансової безпеки деякими авторами наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до визначення поняття "фінансова безпека" (складено за [5; 6])

Автор	Визначення
Підхід перший: поняття "фінансова безпека" розглядають як одну зі складових економічної безпеки	
О.І. Барановський	– важлива складова економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності й конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів
О.Б. Трескунов	– полягає в здатності підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії в умовах невизначеного і конкурентного середовища
Р.С. Папехін	– визначає граничний стан фінансової стійкості, у якому необхідно перебувати підприємству для реалізації своєї стратегії, характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам
Підхід другий: фінансова безпека як самостійний об'єкт управління	
М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева	– це фінансовий стан, котрий характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи
Підхід третій: фінансова безпека як стан захищеності інтересів підприємства	
А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк	– це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання фінансових зобов'язань
І.О. Бланк	– це якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього й внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному й перспективному періодах
О. Кириченко, Ю. Кім	– це фінансовий стан і фінансова стабільність, здатні забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності
Підхід четвертий – фінансова безпека як стан ефективного використання ресурсів підприємства	
Н.І. Реверчук	– це захист від можливих фінансових витрат і запобігання банкрутству підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів. Саме фінансова безпека є провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є рушієм будь-якої економічної системи
Л.Г. Мельник,	– це досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів
Л.І. Донець, Н.В. Ващенко	– це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку
О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко	– це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних і оборотних коштів, структури його капіталу, норми виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства й перспектив його технологічного та фінансового розвитку
С.Ф. Покропівний	– вважає, що серед функціональних складових економічної безпеки саме фінансова складова є провідною й вирішальною, і трактує її досягнення шляхом найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів

Закладаючи в основу розуміння безпеки стан захищеності, зазначені трактування часто відрізняються у мотивувальній частині. Причину цього можна віднайти у побудові внутрішньої структури поняття економічної чи фінансової безпеки, яка складається з окремих елементів-характеристик. Вони є кількісними та якісними і відображають стан об'єкта з точки

зору рівня його безпеки. Якісні характеристики орієнтують суб'єкт забезпечення на загальні критерії оцінювання: вище цього рівня чи нижче. Кількісні характеристики дають відносно чітке уявлення про межі переходу об'єкта з одного рівня безпеки в інший [6, с.113].

Зазначені визначення фінансової безпеки підприємства є статичним, тобто незмінним,

адже стан – це усвідомлення певного результату, оцінювання фінансової стійкості та фінансово-економічних можливостей підприємства на певну дату, на основі яких можна визначити рівень його безпеки. Однак вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на підприємство в кожний момент часу та циклічність економічних процесів визначає можливі зміни в процесі його господарської діяльності, що й визначає динамічність цієї категорії.

Л. Матвійчик пропонує розглядати це поняття як процес досягнення певного стану підприємства, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, збалансованістю фінансових інструментів та методів управління ними й забезпеченістю достатнім обсягом фінансових ресурсів, що дасть змогу підприємству ефективно функціонувати в сучасному і майбутніх періодах.

А також пропонує фінансову безпеку підприємства характеризувати також і як систему, спрямовану на створення (коригування) та реалізацію ефективної фінансової стратегії в динамічних умовах ринку [5, с. 134].

Головна умова фінансової безпеки підприємства – здатність протистояти небезпекам і загрозам, що існують і виникають та можуть завдати фінансової шкоди підприємству. Для забезпечення цієї умови підприємству треба підтримувати фінансову стійкість, рівновагу, забезпечувати достатню фінансову незалежність і гнучкість при прийнятті фінансових рішень. Тому сутність фінансової безпеки пов'язана з поняттями “розвиток” і “стійкість”. Основні підходи до трактування сутності поняття “фінансова стійкість підприємства” наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Теоретичні підходи до визначення поняття
“фінансова стійкість підприємства” (складено за [1])**

Прихильники підходу	Сутність поняття “фінансова стійкість”
Перший підхід: поняття “фінансова стійкість підприємства” розглядається у вузькому значенні як один із показників фінансового стану господарюючого суб'єкта. Пов'язаний в основному зі станом та структурою активів і пасивів, випливає із традиційного трактування фінансів підприємства як системи економічних відносин, які виникають у процесі формування, розподілу й використання коштів (ресурсів) підприємства	
Н.Н. Селезньова, А.Ф. Іонова, Ю.С. Цал-Цалко	– це стан активів (пасивів) підприємства, що гарантує йому постійну платоспроможність
В.И. Макаревіч	– це стан структури активів організації, забезпеченість джерелами
О.С. Філімоненков	– це стан підприємства, при якому розмір його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство є платоспроможним
Другий підхід: підкреслюється важливість показників фінансової стійкості підприємства для оцінювання, насамперед, ділової активності й надійності підприємства, які визначають його конкурентоспроможність, тим самим виступаючи гарантом ефективної реалізації економічних інтересів, причому як самого підприємства, так і його партнерів	
А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін	– фінансовий стан характеризує розміщення й використання засобів підприємства. Воно зумовлено ступенем виконання фінансового плану й мірою поповнення власних коштів за рахунок прибутку й інших джерел, а також швидкістю обороту виробничих фондів і особливо оборотних коштів
Г.В. Савицька	– це економічна категорія, що відображає стан капіталу в процесі його кругообігу й здатність суб'єкта господарювання до саморозвитку на фіксований момент часу; здатність суб'єкта господарювання функціонувати й розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у мінливому внутрішньому і зовнішньому середовищі, що гарантує його постійну платоспроможність і інвестиційну привабливість у межах припустимого рівня ризику
Третій підхід: фінансову стійкість підприємства пов'язують із ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів	
М.С. Абрютіна, А.В. Грачов	– це надійно гарантована платоспроможність, незалежність від випадків ринкової кон'юнктури й поведінки партнерів
В.Г. Артеменко, М.В. Беллендір	– це характеристика, що свідчить про стабільне перевищення доходів над витратами, вільне маневрування коштами підприємства й ефективне їх використання, безперервний процес виробництва й реалізації продукції
Четвертий підхід: не виділяють фінансову стійкість підприємств в окрему категорію, а розглядають її як одну зі складових економічної стійкості	
А.Н. Фолом'єв	– це наукова категорія, що “...відображає сутність особливого стану господарської системи в складному ринковому середовищі, що гарантує цілеспрямованість її руху в теперішньому і прогнозованому майбутньому. Вона синтезує в собі сукупність ряду властивостей самої системи й найважливіших складових її виробничої діяльності, у тому числі продукції, матеріально-технічної бази, ресурсного забезпечення, кадрів та інтелектуального потенціалу
Г.Я. Ракітська, М.А. Федотова, В.М. Родіонова	– це економічна категорія відображає найпоширеніші й істотні економічні явища в цілому або найбільш важливі їхні сторони й характерні риси, що розкривають їхню внутрішню природу. Змістом економічних категорій є економічні відносини людей у процесі формування, розподілу, перерозподілу й використання капіталу, доходів, фондів, резервів й інших грошових джерел підприємства, тобто фінансових ресурсів
П'ятий підхід: сутність поняття “фінансова стійкість підприємства” визначається як результат взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства	
М.Я. Коробов	– це відповідність параметрів діяльності підприємства й розміщення його фінансових ресурсів критеріям позитивної характеристики фінансового стану
М.А. Федотова, В.М. Родіонова	– це такий стан фінансових ресурсів підприємства, їхнього розподілу й використання, що забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку й капіталу при заощадженні платоспроможності й кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику

Прихильники підходу	Сутність поняття "фінансова стійкість"
В.В. Ковальов	– це система регулювання процесу перерозподілу фінансових ресурсів на рівні підприємства
Н.А. Мамонтова	– це стан підприємства, при якому забезпечується стабільна, фінансова діяльність, постійне перевищення доходів над витратами, вільний обіг коштів, ефективне управління фінансовими ресурсами, безперервний процес виробництва й реалізації продукції, розширення й відновлення виробництва
Шостий підхід: оцінювання фінансової стійкості підприємства визначається його фінансовою незалежністю	
К. Друрі К. Хеддервік	– пов'язана із загальною фінансовою структурою підприємства, ступенем його залежності від кредиторів та інвесторів. Фінансова стійкість у довгостроковому плані характеризується співвідношенням власних і позикових ресурсів
О.Р. Кривіцька	– це результат формування достатнього для розвитку підприємства обсягу прибутку, що є визначальною ознакою його економічної незалежності
О.В. Ізмайлова	– характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання
Сьомий підхід: взаємозв'язок економічної й фінансової безпеки з погляду впливу на їхній рівень фінансової стійкості підприємства	
В.Ф. Пріснякова	– рівень фінансової безпеки підприємств в умовах і ринкової, і планової економіки, насамперед, визначається станом і структурою активів підприємства й джерелами їхнього покриття
І.А. Бланк	– трактує "фінансову стійкість підприємства" як поняття, близьке до "фінансової рівноваги", визначаючи зміст цих категорій частиною власних джерел при формуванні фінансових ресурсів підприємства
Восьмий підхід: розглядають фінансову стійкість у контексті фінансової рівноваги підприємства	
Н.А. Кізім, В.А. Забродський, В.А. Зінченко, Ю.С. Копчак	– це "рівновага" підприємства щодо процесу кругообігу його капіталу; спроможність матеріально-фінансових потоків на всіх фазах циклу кругообігу капіталу повертатися в стан, який забезпечує правильні пропорції в їх русі, незважаючи на вплив дестабілізуючих чинників

Ми згодні з О. Трескуновим, який вважає, що особливої важливості у сучасній економіці набувають проблеми забезпечення фінансової безпеки і фінансової стійкості підприємств у своєму взаємозв'язку. Поняття "фінансова безпека підприємства" є синтезованим, інтегрує в собі важливі характеристики категорій "економічна безпека підприємства" та "фінанси підприємства". Ці категорії досить глибоко розглядаються в сучасній літературі, що дає змогу використовувати їх теоретичну основу і методологічний апарат при дослідженні важливих змістовних характеристик поняття "фінансова безпека підприємства" як об'єкта управління. Фінансова безпека підприємства являє собою кількісно і якісно детермінований рівень його фінансового стану, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від реальних і потенційних погроз зовнішнього і внутрішнього характеру та параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки стійкого зростання в поточному і перспективному періоді [6, с. 114].

IV. Висновки

Узагальнюючи результати проведеного аналізу теоретичних підходів до трактування "фінансової безпеки" і "фінансової стійкості підприємства", можна зробити висновки, що забезпечення сталого економічного розвитку аграрного сектора національної економіки можливо лише за умови найбільш оптимального режиму функціонування фінансів підприємств, при якому максимально ефективно розподіляються і використовуються вже наявні ресурси та мобілізуються потенційні.

Як підкреслює Л. Матвійчук, однією з найважливіших проблем ефективного розвитку підприємства в ринкових умовах господарювання є забезпечення фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства. Забезпечення фінансової безпеки вимагає створення на підприємстві власної системи безпеки, що покликана на своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам, забезпечення захисту інтересів підприємства та досягнення ним основної мети діяльності.

Існування різних підходів щодо визначення "фінансової безпеки підприємства" значною мірою пояснюється широтою сутності сторін цієї економічної категорії. У взаємозв'язку з фінансовою безпекою проблема фінансової стійкості набуває першорядного значення.

У зв'язку з вищевикладеним, ми пропонуємо під фінансовою безпекою розуміти фінансовий стан об'єкта (підприємства) у системі його зв'язків з погляду його фінансової незалежності (стійкості), яка забезпечується системою тактичних й оперативних рішень щодо стійкості та розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, дій непередбачених і важко прогнозованих факторів.

Слід зазначити, що розробка і реалізація механізмів мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективного використання підприємствами аграрного сектора є актуальним завданням для подальших досліджень фінансової теорії і практики. Не розкритим є питання принципів забезпечення фінансової безпеки, тобто правила господарювання, якими також мають керуватися підприємства аграрного сектора для забезпечення стійкого розвитку.

Список використаної літератури

1. Анализ теоретических подходов к трактовке сущности понятия “финансовая устойчивость предприятия” / С.Я. Елецких // Экономика промышленности. – 2009. – № 1. – С. 188–196.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія / О.І. Барановський. – К.: КНЕУ, 2004. – 759 с.
3. Дем'яненко І.В. Фінансова стабілізація підприємств у трансформаційному періоді: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / І.В. Дем'яненко; Інститут аграрної економіки УААН. – К., 2001. – 21 с.
4. Коваленко М.А. Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації: монографія / М.А. Коваленко, І.І. Нагорна, Б.В. Сіленков. – Херсон: Олді-плюс, 2006. – 444 с.
5. Матвійчук Л.О. Концептуальні аспекти фінансової безпеки підприємства / Л.О. Матвійчук // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – № 4. – С. 133–136.
6. Трескунов О.Б. Теоретичні аспекти фінансової безпеки промислових підприємств / О.Б. Трескунов // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 172. – С. 111–115.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2012.

Швороб А.Н. Теоретические подходы к трактовке понятия финансовая безопасность

В статье рассмотрены теоретические аспекты обеспечения финансовой безопасности предприятий, а также ее взаимосвязь с проблемой финансовой стойкости предприятий, которая приобретает первостепенное значение.

Ключевые слова: аграрный сектор, теоретический подход, экономическая безопасность, финансовая безопасность, финансовая устойчивость, ресурсы.

Shvorob G. Theoretical approaches to the interpretation of the concept of financial security

The article deals with the theoretical aspects of financial security, as well as its relationship to the problem of financial stability of enterprises, which is of paramount importance.

Key words: agricultural sector, theoretical approach, economic security, financial security, financial stability, resources.